

TÓTH BÉLA

Örök inasévek

Berek koma bízik bennem. A kollégiumban is demonstráltunk egyet-mást. Jó kollégisták voltunk. Tanárjelölti munkájuk minden belénk fektetett rezzeneteit előadtuk. Tucatnyi néptáncot bemutattunk Palkovics Mártával, Gál Kattival. És végig elmondtuk Villon balladáit, József Attila nagy verseit. És az iskolában sem piszkoltuk le a hámfát. És a polkörök? Társadalmi munkák? Kollégiumépítés, közjóra való gyűjtés, külön kereset szövetkezeti ládába való bedobása? Mindmegannyi demonstráció.

Nem dicsekszünk, felét sem merjük elmondani, mi mindenben számíthatnak miránk. S ha most nem piszkálódna, eszembe se jut, hogy leltározzam mi van mögöttünk, ötszáz szegediek mögött.

De hát most üssem a lányt? Rág az itthoni nyomor, barátaim, a falu bajai, a tehetetlen toporgás, szép előrejutásunk vágyaival szemben. S éget a Szegedről küldött ellenszenvek híre. Mit vétettem ellenük? Éppen csak vagyok. Még ezt a léteket is lehet irigyelni?

Persze a lány közéjük való. Együtt gondol velük. Halási professzor tanítványai! Az mondta ki először, hogy mibelőlünk ölgépeket nevel a párt.

Minek különböztetjük meg magunkat a kollégiumban, ha társadalmi igazságokért tanulunk? Az igazság nem lehet külön kaszt monopóliuma. Különös kiváltságokat akarunk? Készülnek az új urak, az új nemesség?

Talán ebben a hitben él a lány, s nekem írja kételyeit.

Én az angoltól elkényszerült hallgatótársait megértem. Ordítanak. Két évet vesztek. Mi kétszázat! Értennem kell őket, noha hátamon pufog gyűlölködésük ütlege.

Nem írtam én a lánynak se csúnyát, se szépet. Mire idejutottam, százfelé futó gondolataimat összecsapörítve, meg is világosodott rám, egy hunyorítás nélkül mentem vissza a géphez, csak éppen a kútvödörbe dugtam a fejem.

Az öreg Sebi már fűtött. Kazánja vetett olyan gomoly füstöt, beborította vele az éhségtől majd egymás torkának eső világot.

— Ezt kellene elcsépelni, kiszzelelni, Sebi bátyó!

— Mit, te? — kérdi álmosan az öreg, látja, hogy üres a kezem.

— Ezt a fölgazlott, konkolyos, acatos, fekete üszöggel teli, dudvásodott piszkos egy világot!

— Azt csináljuk, öcsi! Csak hát tudod, hogy van. A konkoly is olyan jogan él, mint a bánkúti búza. Örökké pusztítjuk, csávázzuk, gyomláljuk, vidáman burjánzik.

Délig szóltanul szaladoztunk terheinkkel. A szokásos jókedv az éhség rá-gásaitól összeroskadozik.

Részlet a szerző új regényéből.

Jobb években ilyenkor dél körül, már vízipuskával locsolják komaságos barátait a legények, s lányok viskolnak ki a polyva-, töreklyukakból, ha hátulról befogják szemüket a fiúk, vagy ha kazal aljából elfutott egérrel dobálják meg őket. Most csak Sebi csihogó kazánja füttyög, ha elfogyott a tüzi-késztség — szalmát, szalmát!

A cséplés is tud olyan egyhangúan összesűrűsödni, akár az előregedett aludttej. A kanál megáll benne. Úgy érezzük, tán a nap is megcövekelt az égen. Nem halad. A szalma meg dűródik a rázókról olyan hullámokban, több rudasra való várja futásunkat.

Ahogy esteledik, a levegő leszorítja a gép porát, úgy úszik utcahosszat, ahogy téli ködök kerekednek.

A messzi szérú kapuzatában megjelenik egy autó. Mindjárt a cséplőellenőr ellenőrért érezzük magunk mögött, noha azok biciklin járnak. A jártas ember hangja szóródik elénk, bár nadrágos emberek szájából jön.

— Van-e még sok? Hogy fizet?

Hát kik mások lennének ők, az én Húsvéti Béla történelemprofesszorom, meg Paku Pista, a városi pb. belső embere, nekem MADISZ-korú öreg cimborám. Örülök mindkettőjüknek, viccre fogom jöttüket.

— Tán egy kis kenyérnek való munkára? Szorítunk helyet!

Nevetgélnek kicsit, Húsvéti Béla a foga közül, ahogy előadásain szokott. Nem voltam hallgatója, csak némely unalmas kötelező előadásokról szöktem a kelet-európai népek legújabb kori története című kollégiumaira. Minden órája akár valami izgalmas film, láttatta velünk, amit mondott. A téma minden betűjét ismertem. A középkori útleírásoktól Tömörkény Spanyolviaszkországról szóló kicsi citátumáig beépített beszédfilmjébe mindent, ami megidézte mondandóját. A boszniai okupációt nem a királyok, fejedelmek és uralkodók életrajzaiba csomagolta, de a népek történelmi fordulatainak egymásra következőseire építette. Emberi melegségűnek éreztük: Nyilatkozatok nélkül is haragudott a történelem ostoba cselekedeteiért, és tudott izzani a szép események előadása közben. Ilyenkor kicsit a foga közül nevetett.

— Mikor végzel? — kérdezte Paku, túlkiabálva a cséplés zaját.

Épp asztal aljából zabált a gép, a vizes kékék teli voltak kemény konkolyzárral. Szaggatva, brummogva kapdossa a verődob a megpuhult dudvát.

— Kilencnél hamarabb nemigen szokott becsukni a bolt, ha csak ma nem. Az asztal aljánál vagyunk, talán nem kezdünk bele az újba. Mert ha lecsépeljük a kazal haját, s éjszaka esőt kapunk, abból baj lesz.

— S nem bírnál lelépni? Egész nap úton voltunk, fáradtak vagyunk. Reggel le kellene írunk tapasztalásunk.

— Visszajön a váltótársam, elmegyünk mihozzánk, vacsorázunk, beszélgetünk.

— Az nem jó. Hivatalos helyen kell beszélünk. A pártszervezetben. Már szóltunk is két illetékes elvtársnak, legyenek jelen.

Elhivatalosodtam én is.

— Egy óra múlva ott vagyok.

A vendégek már kosárból válogatták a sárgabarackot, kínálnak engem is, de mondom, harmadnapos hascsikarásom van tőle, hát köszönöm.

Nem vidámodtak föl a szavaktól. Én meg nem erőltettem tovább a kedvet, ha hivatalos, hát legyen olyan, a kannában fagyjon meg a víz.

A párt helyi hivatalosai közül Kovács Gyura bácsi ült velük.

Gondmolyoktól vedlő, seszínű bajusza kivikszolva, ahogy a közösöknél szolgáltában megszokta. Derűs kék szeme komor, akár a vendégeké. Kurucos ember hírében állt örökké. Őt év óta a vezetőség propagandistája. Mikor első ízben választották funkciókba falum férfiai az odaillőket, ezzel a furcsa nevű tisztséggel sehogyse tudtak megbirkózni. Ízlelgették, mint valami sosalátott gyümölcsöt, s próbálták a szájukba fogadását. Plopagandista. Plobabandista.

Tropabandista! — szaladt ki végül valakinek a száján, amitől nagy örvendezve közfelkiáltással választották meg az öreget.

— Hiszen kend úgyis bandagazda volt az arató csapatok között, hát ért hozzá!

Viselte is az öreg a tropabandistaságot olyan szigorú ábrázattal, ahogy községi csósz cipeli kabátjára varrva a cipónyi réztáblát.

Paku kipakolja a táskát, mozdulatain látszik, nem sokat teketóriázik.

— A Rákosi-titkársághoz érkezett panaszlevél szerint, amit a volt Balogh-párt képviselője küldött kivizsgálás céljából, a szavazó helyiségben verekedésbe keveredettél, aminek két súlyos sérültje maradt a helyszínen. Pártunk részéről te voltál a körzet választási biztosa. A sérelmezett emberek választópolgárok voltak, most már tudjuk, kommunisták. Mi az igazság?

— Az igazság az, hogy itt valami sántít. Ha kommunisták voltak, miért a Balogh-párti képviselő jajgat utánuk?

— Te csak ne kérdezzess, hanem válaszolj! Volt verekedés vagy sem?

— Igen. Amit én tudtam, le is írtam abban a jelentésben, amit biztosí mi-voltomban írnom kellett. A választás másnapján letettem az asztalodra.

— Több százat letettek. Ki győzte volna elolvasni?

Húsvéti Béla eleinte nem nagyon izgatta magát ezzel a szólabdázással. Hanem Gyuri bácsi a védelmemre kelt.

— Nézze az elvtárs, biz' nekünk itten egész életünkön által ököltre kellett menjünk az igazunkért. Mivel is védelmezhetjük volna magunkat. Ököllel nem lehet agyonütni senkit, de néha a legkeményebb igazságot is megsúghattuk vele. Néha. Foganatja is volt. Tudja, ha az se lett volna, a mifajtánk ki-halt volna bánatában.

A legények bicskahegyezve adták tudtul, ha valakit nem szerettek. Fél centire elfogják a pengét, hogy nagyobb kár ne essen, aztán lábfejtől úgy föl-felé, a vékonyát se kímélve, megöltögették, aki rászolgált a bizalomra. Hogy okuljon. Aki a szóból nem ért, legalább érezzen. Persze vér folyt. Volt annyi, azt se tudtuk, mit csináljunk vele. Amúgy szerető nép vagyunk, száz pofonig tűrő. Hanem a százegyedikről mi következzünk. Azért mondom, bizony a mi kezünk időnként eljár.

Húsvéti Béla megborzongott. Igaz, kicsit hűvöskés volt ez a cementpadlózatú, magtárból kivakart hodály, a pártszervezet hivatalos helyisége. Szögezett kétszárnyas ajtója sóprűfüvektől bozótos sötét udvarra nyílt. A fákon prűcskők dörzsölték békebeli hegedűjüket. A bicskával eresztett vér szóval festett látványa szívére szolgálhatott az öreg könyvek között élő tanáromnak. Most neszelt föl, hisz ahol ő ül, az Kelet-Csanád. A Viharsarok csücske. Tavaly itt még valahol katolikus papot temettek élve. Temetett, ítélkezett a népharag. A jobboldal lapjai, a parlamenti szóáradat így fogalmazta az itteni eseményeket: „Népharag”. S ez talán békévé szelidült volna már?

Belépett Mokres párttitkár, a második hivatalos személy. Frissen borotvált, sovány arcán fényesen feszült a bőr. Csak intett, hogy ne zavarjon minket. Otthonos mozdulatokkal követte postás Cudar Lajcsi, miközben óriási Sarajevó bicskájával piszkálta a körme alját. Az ajtófélfának dőlve megállt Bójszán, rettenetes tehénpásztorító botjára támaszkodva. Cigarettazott.

Húsvéti Béla érdeklődéssel vizsgálta a jelenlevők arcát. Gondolhatta; ezek az ököltre szokott, véreerzítő viharsarokcsücskiek tán külön hatalom a hatalomban, ahol ma is a pusztá létért folyik a háború!

Bár százszor beleélhette magát Dózsa-kora embereinek okról okra menő leszámolásainak igazolásába, most ilyen közlő hajmeresztő látni, hallani a leszámazottakat. Ismerte. Úgy közölte velünk óráról órára nemzetünk történelmi fordulatait, elhittük, szemtanúja volt az aradi tizenhárom kivégzésének. Járt a középkori kínzókamrák homályaiban. Szegedinác Péro kivégzését látta.

Olyan részletekre kitért, hogy megborzongtunk. Péro könnyebbitő kegyelem-
ütést kapott a fejére a nyakazó bárd fokával, csökkentendő a csonkítások
szörnyűségét.

Elhitette velünk, hogy nemcsak tudja, érzi is amit mond. Most is érzi.
Vadászkutyák telnek meg ilyen, minden porcikájukat átjáró izgalommal, ha
puskáért nyúl a gazda. És jójárású, futni szerető, kiabrákolt lovak, mikor
csörren a zabla.

Szeretném megkérdezni, most minek lát bennünket? Dózsa nyüzsgő tábo-
rából való epizódnak, ahol éppen büntetés alá rángatnak valami rongyos tal-
past, amiért ököllet vett magának egy kicsinyke igazságot?

Húsvéti Bélának nem kell magyarázni, hogy a meghívott két vezetőségi
tag helyett, ráadásul, a titkár egy órát késett, mért is vannak itt négyen.

Csillagtalán, kemény sötéttel takaródzó éjszaka borzong fölöttünk. Be-
szolgáltatás, kulákvekvaturák, belső ellenségek támadásai, éhség, ott, ahol az
életnek való a legburjánzóbban kapaszkodik elő. És csontos öklök, bicskák,
feszült csönd, hogy majd felrobban.

Paku nem zavartatja magát. Móravárosi edzettséggel szedetet elő további
papirokat, Gyuri bácsi védelő beszédét cáfolandó.

— Mi csak az átokházi ügyről akartunk informálódni, de ha már itt tar-
tunk, elmondhatom, a maguk kedves büszkesége jól megtanulta, ahogy látom,
még itthon a leckét. Verekedett, ahogy a fejlapjára fölirt jegyzet tanúskodik
Sárospatakon is. A párt bizalmából EPOSZ-iskolai előadó volt, amit nem vég-
zett rosszul, azonban jelzés érkezett a MINSZ-központba, hogy az esti tízórás
takaródó után dözsölgetett a maguk kedvence. Kiment rájuk a vizsgálat. Mi-
ben állt a dözsölés? Rádióból sugárzott operákat hallgatott. Ez nem bűn. Ha-
nem az is kiderült, hogy a szeminárium vezetője küldözgette az aranyos föl-
jelentéseket róla. A központiak eltávozása után szó szót követett, mire a
maguk kedves elvtársa kifojozta beosztottját a Rákóczi-várból.

— Nagyon okosan tette — erősített meg hitemben Gyuri bácsi. — Elvtár-
sam, mi is lett volna mibelőlünk, ha a muzsikát se szeretjük? Magunk közül is
kitagadnánk ezt a kölköt, ha elfelejtkezne róla. Muzsika! Szóljon az csak
asztali tamburából, hát az jobban megvigasztal bennünket, bármi bajunkban,
akónyi bornál. Hát a mi gyerekünk ez. Miközöttünk följelenteni valakit, ok
nélkül, olyan, mint hátába szúrni valakinek a kaszkást. Azért, mert nótával
vágja éjszakának évadján a cirkot? Az ilyet nyüzni kell! Elevenen. Hogy
pusztuljon az emberdudva.

Ha jól értettem, az opera az muzsika. Ha majd az esze erősebb lesz a
kezénél, azért is uszítottuk oda, hogy úgy legyen, hát legyen egy gyerekünk,
aki előrébb lát nálunk, ha kikorosodik az esze, szava legyen értünk bárhol, s
a kölkeinkért, akkor az ökle, mint tenyér kinyílik. Mienk is olyan. Csak nincs
benne tudalom.

— Nézzék az elvtársak — kezdte Paku indulatosan, talán, hogy mind-
untalan a szavába vágta ártatlan védelmezéseikkel —, én nem vádaskodni
jöttem. Megvizsgálni az Átokházán esetteket. Kicsit türelmetlenebb vagyok a
szokottnál, de erre több okom is van, személyes is, nem akartam megmondani.
Szembe nehéz dicsérni, küldjük ki a fiút, míg elmondom.

— Dehogy — tiltakozott Gyuri bácsi. — Ha a szidalmat szemből kiállta,
állja a dicséretet. Egyhová mén az.

— Mi se a rosszat keressük benne. Ha el nem szalad vele a ló, tanár is
lehet belőle. De erről szót se tovább. A többit kiforogja az élet. Az átokházi
témára térve, beszélgezzünk, mert mindjárt ránk hajnalodik.

— Mint mondtam, le is írtam, ahogy a parancsban állt.

A szabályok szerint reggel hat órakor minden párt képviselőjének jelen-
létében fölnyitottuk a választásra kialakított tantermet, s betódultak a szava-
zók. Egész tömeg, hiszen jószágtartó népek a tanyaiak, siettek, hogy napköz-
ben már ne legyen rá gondjuk.

Az elnök pártunkbéli kovácmester, bizonyos Sutya Savanya Sándor nevezetű öreg bácsi, eleinte fekete ancungban, állva osztotta a szavazólapokat, míg a választási jegyzékben kipipálták a tenyerét nyújtó nevét. Sok szó délig se potyogott odabent a köszönéseken kívül. Nem is kaszinó a tanterem ilyenkor, meg az egymásra kiabáló nyolc-kilenc párt bizalmi embere sem tud ezen a napon szépen nézni a másokra, inkább hallgattak. Pedig akad ilyenkor is élményszámba menő kedves pillanat.

Tizenöt kilométeres tanyavilágból csurognak össze a népek. Néha négy-öt lovaskocsi is fölpántlikázva, két szál cigánnyal körülmuzsikálva érkezik. És nota is hozzá, ahogy a nagyfülű világban betanult kortesszokásokhoz illik. Kulacsok, üvegek a kézben. Szesztialom? Az a kocsmákra vonatkozik. Ezek magántermelők. Az iskola előtt vidám lepuffanások a kocsikról. Leszállás helyett. De a biztatások nem esnek el. „Hát akkor, ahogy megegyeztünk! Csak bele ám az x-es kockába, paraszti testvéreim, a föld szeretetében!”

Idebent csak a szükséges szavak hallatszódnak.

— Használjuk a fülkét!

Dél körül megindult a vándorurna. Az is visszaért négy órára. Elkezdttük a számlálást, mikor a jegyzék 97%-a kipipálódott.

Az iskola előtt az eredményekre kíváncsiak gyülekeztek. A tanító lakásában szólt a tölcserés rádió, némely helységek eredményeit mondta. „Baloldali többség Csepelen.”

Számoltunk. Csak a papírok susogása, avatatlan kezekben kopogó ceruzák zaja beszélt. A pártok közötti százalékos arányokra nem emlékszem, de mi jól fölötte voltunk az 50%-nak. Amikor a szabályok szerint elszámoltunk, aláírtuk a jegyzőkönyveket, készülődtünk, hogy zárjuk a boltot, odakint egy férfi visítása hasítja szét az esteledés csöndjét. S pufogás, lábak dobaja, kerítésrecsegés zsinata. Pecsételtük le a szavazólapokat, hogy a reggeli posta elvigye a megsemmisülés felé. Nézem Sutya Savanyát, buzog a munkában, nem is hallja a kinti zajokat. Az ellenzékiek idegesen lesik egymást, s aztán kitódulnak a folyosóra, ahol a szekrények mögé dugott fűtykösök után kapnak, köszönés nélkül távoznak.

Sutya Savanya öreges nyugalommal, ahogy lovat szokott körmölni, tüzes patkót patára pörkölni, szakemberes odafigyeléssel rakosgatja a pöcsétöket.

A tanító őrizetére hagyjuk a hivatalosított csomagokat. A tanítón is látszik, hogy ideges. Füle kint lóg az iskola előtti embergomolyag körül. Hirtelen viharlám pák himbálóznak, földön fekvő emberek körül babáskodnak, rendőrök intézkednek az összesűrűsödötték között. Kutyák vonítanak messziről, véres vést világgá kiáltva.

Pedig nem lehet nagy baj, a végén a maga lábán megy el mindenki. Mi az az átokházi hirtelen haraghoz képest, ahol néha szőlőkaróval, egy suhintásra vesznek örök búcsút egymástól a vitakozó felek. Lehattunk az iskolakapuban húszan. A furkósbotokkal kiszaladt máshitűek futás közben mondhatták az itteniek eredményét. Sutya csak annyit köhentett, 51% a mienk. A többi amazok között oszlik, be is van ütve a fejük.

— Be — mondták a vadócok, s kötött üvegeket emeltek a csőrükre. Sutya eltolta magától.

— Éhhomra bort nem vöszök a számba. Gyerünk vacsorálni!

Hívott. Fordult ez már elő máskor is. Esszük az avas szalonnát, mivel a kovácsné öszömadta, hogy is főzött volna ezeknek az istentagadóknak. Fülünk hallatára szidta az urát, hogy pont neki kellene a gazdákkal éreznie, hiszen azok szekerét vasalja, kerekét ráfolja, lovát uzoválja, nem a pórokét. A szögenynek tetűje van, arra nem köll patkó. Röndös országúti kovács az lögyön, ami a tanya. Majd ki is esik a csöcs a szájából, csak még sokáig kommunis-táskodjon!

Sutya legyintett, mintha darazsat hajtana az orra elől.

— Eddig se a hitömért patkoltattak velem, de a kezem járásáért. Fogadom, ha most kiverném az üllőn a marsot, hát jönnének még a más oldaliak is ide. Röggel mönnének szántani, ötven ekevas itt várja a tüzet.

— Akkor minek nem azt csinálod, mit itten politikálsz, akár az urak?

— Vágtál volna le egy pár rucát, vasárnap van, mindjárt kedvesebb lennél a vendéghez.

— Mindig csak a béivel törődik, meg a politikával.

— Rövid eszű vagy te ahhoz — mondta aranyoskodva Sutya Savanya, s nagy karéjokba szelte a kikircsárga szalonnát. Kínált.

— Ögjön, hallja, az éjfeles vonat alszik még ilyenkor, mögéhözik, mire az befütyül. De ha nem szereti, hozok én jobbat.

Kiballagott egy vékonyra kopott disznóölő késsel. Már ismertem a keze vonását.

Mikor először jelentkeztem nála választási ügyekben, égett a kohója, kicsi kapupántokhoz való szögeket fejelt, hites oldalbordájával társalogva.

— Te, Viktor, te, ezekből a kölök kacsákból rittyenthetnél valami jó kis levest!

Mire Viktor, először azt hittem franciául beszél, úgy pattogtatta a szavakat vissza.

— Rdög buon abba a tokmánrrába kennek!, erre vóna esze kennek!

A kölökkácsák jóllakottan ültek az eperfa árnyékában, csőrük a szárnyuk alá dugva. Viktor térült-fordult, Sutya fejelte a szögeket. Maréknyi kukorica-szem nagyságú vascsőrmőt melegített pirosra, s a kölökkácsák közé dobta. A kacsá nem tud úgy jóllakni, hogy bármikor ne ugorjon a falat után. Főlkapdosták a kukoricapiros vasszilánkot, ami a begyükön esett ki, koppanva a földön. Elterültek vagy nyolcan. Jön Viktor, látja irtó pusztulását nagykorúnak álmodott kácsacsapatának. Szó nélkül szedte össze őket, kopasztotta halomra.

Sutya csak magának mondva dörmögött:

— Ha a szép szó nem ér...

A választási győzelem éjszakáján karikasajttal, öreg kolbászokkal jött vissza Sutya.

— Na, ez fájntosabb, ha szereti. Ne sajnálja a gazdáját. Amúgy is örülök. Nem volt hiábavaló a buzgóságunk. Az igazság ritkán teszi, de most kimutatta a foga fehérjét. Mára kétszeresen. Egyszer az 51%. Ennek fölötte meg azok a piszkos betolakodók is kiderültek. Csak magának mondom, mert az öröm mondatja velem.

Évek óta gyanús volt nekünk két kupciher. Olyan félszögényös embörök voltak, az átlagnál is sunyibbak, de szőrük szerint közénk valók. Úgy mutatták, hogy hozzánk húznak. Bizonyosat sose tudtunk felőlük, hogy nyíltan szájon kaphattuk volna őket, akár koldus a liszteszacskót, hát túrtük magunk között őket. Kihordták közülünk a hírt amoda. Ha este megegyezőlődtünk beszolgáltatási normáságokban, hogy miszerint viseljük a terheket, hát reggelre értesítették megbízó gazdáikat, mit főztek ki a felső-átokházi kommunisták. Reggel amazok a szemünkbe nevetve mondták vissza a tudalmakat. Nem voltak azok nagy titkok. De hát ahogy a háborúban, akármilyen kicsi ismeret jut az ellenség kezére, azon a hasidéken nagy károkat ejthetnek vele. Gyanúsítottunk vagy négy-öt poszogó parasztot, de ahogy mondom, bizonyosat nem tudtunk. Elhatároztam, hogy máma lekáderezem őket. Kéves csontolajat engedtem horpadásába a csizmapucoló késem nyelének, ahogy jöttek a gyanúsítványosok, lehetővékonyan mindig fölvettem a hüvelykujjamra egy pici olajat, úgy fogtam meg az úrlapot. Kőteles Gyurka szavazólapját míg átadtam, a bal széle közepén fogtam el, Galiba Janiét az alsó széle közepén. Így adogattam sorra jelfogásokkal, ahogy elterveztem. Akkor nem látszott a papíron semmi. Egész nap dolgozott az olaj bennük. Számoláskor aztán látom, a

gyanúsítottak kérdőívei közül ki az igaz, ki a gaz. Kettő annak bizonyult. Egy a kisgazdához tette a körösztöt, bár minden este a kommunista pártban verte az asztalt, a másik Nagyivánra voksolt. A kettő kíváncsi volt az eredményekre, itt leskelődött az iskolaudvarban. A mieink, ahogy megszámloltuk a voksokat, rögtön kitörölték őket a pártból. Persze, ököllel.

Paku, mintha most ocsúdna föl csöndöskés álmaiból, fölemeli fejét papirosai közül, s fölálltában ropogni kezdtek csontjai.

— Sutyá Savanya tisztátalan választási machinációját nem tudtam, de a többi stimmel.

— Alljunk már meg, minek vitatni a választás tisztaságát. Azzai, hogy olajos kézzel fogta meg a papírokat, senkit sem befolyásolt, hova tegye a keresztet. Az egy külön dolog, hogy leleplezte őket.

— De az istenit neki, annak nem lesz jó vége, hogy itt mindenki mindenkiket kipártol — pattogott Paku.

— Nehogy megsokallja már — vélekedett Gyura bácsi. — Böcsületös ügyekben legalább mi értsünk egyet. Tudja, milyen kevés mihitünkön sóhajtó igaz ember akad egy ilyen tetűfaluban? Őt-e vagy hat, alig több kettőnél!

Szép hajnali eső szemerkélt, észre is vettük, hogy eleredt. Ahogy köszöngélünk el, éjszakai beszélgetésünk bürök keserűségű szánkban, Húsvéti Béla is beleébred a valóságba. Most mintha Paku csontjainak ropogására egészen visszaért volna a magtárból pártirodának kimeszelt cementpadlózatúba. Kint egészen nekisimult az eső. Bojczán fél lábon állva támaszkodott az ajtófélfának.

— Zsótér prof üzeni — búcsúzott el tőlem Húsvéti Béla —, hogy írjon a falujáról! A mostaniról. Írjon, várja.

— És ne verekedj! — adott kezet Paku.

— Na, azért garnitúrát pedig nem vállalunk, elvtársam — vélekedett Gyura bácsi. — Tán vágányban van a világ, hogy leereszthessük a kezünket? Arra még sokáig szükségünk lesz.

Paku Pál nem is hallotta az utolsó mondatok parasztbölcsességét.

Makacs, zsíros nyakúak, akik még nem érzékelik, hogy győztes párt letünk! Uralkodó párt. Egészen más módszerek, gondolatok, emberek kellenek már ide.

Most gurulhatna a gondolat kocsija tovább. Nagy téma fundamentumának szögletköve Paku utolsó mondata. De hát messzi vágja már velük a pocsolyák vizét az egyetem autója.

Az eső teljes erejéből zúg. Csuklyára vágott zsák a fejemen, elszaladtam a szérúre. Ponyva alá húzva a dob, a kazal haja fönn. Sebi bácsi ül a szalmalyukban, kazánja félgőzön, hogyha fölszáradna az idő, rögtön indulhasson a gép. Persze délig itt egy lépés nem eshet. Csúszósak a létrák, járók. Ugrok haza, két napja egy kummanatot nem aludtam. Esek rá a konyhai dikóra, azt sem venném észre, ha patareszelővel mizserálnák a talpamat. Anyám még megkínál hajában sült vacsorakrumplival, öreganyám aludttejjel unszol. De a gyomrom már rég alszik. Alvásom remegő szünyoghálóján át hallom két anyám mórrikálását.

— Olyan sovány, mint a bűregér. Egy betegség halottá tenné.

— Ugyan, hogysis mondhatol ilyet — replikázik öreganyám.

— Csak nézzen rá, anyám. Nem egészséges a gyerek.

— A soványság nem betegség.

— Hátha. Ő is tudja . . ., a rokonságot. Tavaly a szememre lobbantotta. Hogy ő tán annak a betege, bolondja.

— Ugyan, ne képzelődj már!

— Hátha mégis vétkeztünk ellene. Mostanáig azt hittem, nem lehet baja.

— Ne félj. Ha megházasodik, megemberedik.

— Hisz épp ez az. Hátha azt a rugót felejtettük ki belőle, ami a házassághoz hajtja?

— Beszélj bolondokat!

— Nem én. Szombaton kiment Szilvási Pannival szénát forgatni, én meg utánuk szöktem, meglesni őket. Óvodáskoruk óta cimborálnak, az egész család, nem kell mondani, befogadta ezt a kölköt. Főlnőttek, most is összepászolnának, nem is egyszer mondta Szilvási az uramnak, igaz részegen, meséljük össze ezeket a gyerekeket. Ragasszuk itt a fiút. Adok néki olyan hozományt, géperejű műhelyt nyithat. Kell a jó asztalos. Tanár? Terem, mint a paréj. Kicsi koruktól együtt nőnek. Akár a testvérek.

— Na látod, kimondtad. Mint a testvérek.

— De hát nem azok! Egészséges fiatal legény az olyan Panni-féle lányért ki kellene ássa a házuk oldalát.

— Engem annyira bánt, hogy így összehúzódkodik, de ne haragudjon meg anyám érte, okolom magam. Magamért meglennék az urammal. De hát megártottunk a fiúnak. Olyan, mint a komor ló. Milyen sorsa van annak? Hát magának tizenegy fia volt, mit megtett értük. Mit eltűrt, gürcölt, süttött-főzött. Hogy a hajuk szála ne görbüljön. Nékem ez az egy. Az ördögöt a lyukjából kiűzném érte. Lesem. Az Isten bűnül ne rója föl, a múlt szombaton, hogy a gép leállt, kiküldtem őket szénát forgatni. Szilvási Pannival. Szomszédosok a hereföldék.

Láthatja anyám, hogy Panni is mindennap itt van. Mintha hazajönne. Csak épp ki nem mondja, hogy idevalósinak vélelmezi magát. Neki mondom, hogy menjenek együtt. Mintha ezt várta volna. Mennek engedelmesen, ahogy óvodába kézen fogva jártak, most villa a vállukon. Nem álltam meg, hogy utánuk ne induljak. Nagy már a kukorica, lesem őket. Panni, mint a nyiló rózsa.

Forgatják a rendet, egyiket a másika után, alig néznek föl. Így nevelődtek. Bár jegyző az apja. Mondják, parasztjegyző. Ez a szerencséje. Szidták is érte a nagyfülű világ alispánjai, hogy kapálni jár, kocsmázik, lakodalmazik a parasztokkal. Ez neki a hozománya. Különbön nem ülne tanácsitkáruul a mostani községházán. Hanem a mezőhegyesi internáltak között hajkurászna a bivalyokat, a többi volt jegyzővel együtt.

— Kiszaladok utánuk a kukoricába, forgatják a rendet, még danolnak is.

A csöndesen nekisimult eső zúgása, anyámék zsolozsmázó szóáradata mély álmok zugaiba lökött.

Szilvásiéknál jártam. Éppen költözgettek nádfödeles kisházukból a jegyzői lakba. A nyugdíjba ment öreg jegyzőt Szilvási követte. Nagy ház. Hodálynyi világossággal teli szobák. Szilvási Janival tudtuk, senki sem hagyatkozott pedig, hogy itt minden a mienk. A villanycsengő szalmiákos üvegtelepe is, amit rögtön szétbontottunk, hogy mi benne a berregő erő, éppúgy, mint a padlás minden kacatsága. Ezernyi kalendáriumával, bicegő tölcséres gramofonjával, sípládájával. Amit, ha megforgattunk, száz pók futott szét belőle, mire két hangot kinyögött. Panni mindenütt velünk. Ha ettek, adtak nékem is. Ha mi kínáltuk, elfogadták. Úgy ültek asztalunknál, ahogy otthon.

Negyedikes korunkban ágazott szét az utunk. Ikrék voltak, egyszerre eresztették őket a szegedi középiskolába.

Szilvásinak hiányozhatott a két gyereke. Meleg ősz volt, a községháza nyitott ablakában összefonott karral ácsorgott órákon át. Apám a községközi vasút vizét itta. Meleg időben napjában háromszor is mentem frissért. Láthatam Szilvási mozdulatlanágát. Egészen váratlanul magához intett, vaskos könyvet nyomott a kezembe.

— Egy hét múlva elmondod, mit olvastál ki belőle!

Ilyen még nem volt. Nem nagyon beszélt hozzánk. Néha meghúzgálta a hajunkat, ha a zöld barackfákat idő előtt leszüreteltük. Kivételt nem tett. Panni annyit kapott, mint Jani meg én.

Nekiestem a könyvnek. A Pál utcai fiúk. Nem olvastatta magát. Nem tudott torkon kapni. Le is tettem szépen. Telt a Szilvási által mondott idő. Próbálgattam a könyvet esténként. Nem nekem szólt. Megyek napjában háromszor

a kútra. Szilvási áll az ablakban, annyit sem kérdez, hogy na. Hivatalos ügyeit is egyszavakkal szeretne intézni. Pedig tudott szónokolni. A novemberi hősök ünnepén a temetőben kirukkolt olyan ríggató beszédekkel, a karon ülő kisgyerekek felvisítottak szüleik sírását látva. Röviden végzett a csendőrökkel is. Elébe kísérték Nyári Pétert, az őrmesternek annyit mondott: Ki! Mikor Nyári elmondta védekezését, egyet kurjantott a zsarunak: be!

Nagyszalontáról a királyi román katonai sorozás elől futott át hozzánk, mint mondják, egy szál gatyában. A felesége hozományozott öt holdat. Talán nem tartozott közéjük, de ismerte a falu kommunistáit. A csendőrök földértették az epreskerti gyülekező helyüket, ahol csabai, vésztoói, orosházi szónokok mondogatták el rendszeresen a tennivalók sorát a környék parasztjainak.

Harmincháromban éppen a makóiak tárgyaltak a kevermesi, lévősi, nyikszpróti, kunágotai éhesekkel. A zsaruk rájuk csaptak. A mieink voltak a vendéglátók, hogy a többieknek szabad utat engedhessenek, elfogatták magukat. Nagy örömmel kísérték őket a község házára. Szilvási az őrsparancsnok jelentését hallgatva nézte saját faluja lázadóit. Ismerte őket, mint a maga gyerekeit. Puskás ácsot, Filort, Hallait, Magyar Palit. Nézték egymásra.

— Mi a bűn? — kérdezte az őrsparancsnokot.

— Jelentem, május elseje van. Alispáni parancsunk értelmében gyülekezési tilalom.

— De csak a falukban.

— Mindenütt. Május elsején mindenütt.

— Ez pedig titkos gyülekezet, ahogy tetszik tudni.

— Május másodikán nem?

— Parancs.

— Parancsolom, azonnal engedje el őket.

— Megüti érte a bokáját a főjegyző úr.

— Maga engem ne ijesztgessen, mert áthelyeztetem. Vegye tudomásul, Bojczán kanász a csürhéje mellett nem tűr olyan kutyát, amelyik a maga túlbuzgalmában tépni kezdi az állatot. Az olyan kutya a sintér kezére kerül.

— A parancsot...

— Csinálja, amit mondtam!

Énrajtam meg eltelt a Szilvási által kijelölt idő. Egy lapot nem olvastam tovább az elejénél. Nem jött belém. Akár öreganyám sárgarépa-főzeléke. Hiába mondta mennyire jó, milyen jó füttyös főzelék, hogy attól nő az ész, az erő.

A mondott napon az utca másik oldaláról sandálva láttam, Szilvási áll az ablakban, és biztosan magához int. Számon tartja az egyezséget. Nem mertem a szeme elé kerülni. Elkanyarodtam a másik vaskútra, gondoltam, pár napig megteszem, elfelejti.

Viszem a másik kút vizét, apám a szájába veszi, ki is köpi.

— Melyik árokból merítetted, kutyaházi!

— Vaskúti ez. Palóc utcai.

— A nyakad kitekerem, hinoksz azonnal, lacibetyár, egyik lábad itt, a másik amott!

Szerencsére Szilvásinak egy vízhúzásnyi időre kuncsaftja érkezhett. Szaladok én száz fogadalmak között, ha tengernyi sárgarépa-főzeléken gázolok át, én elolvasom ezt a könyvet. Beleszorítanak a muszájok. Apám elhúzza a nótámat, Szilvásától se várhatok mást. Mert ők nem értik, hogy nekem nem mindegy, betű, betű.

De hogy megszerettem. Másnap szinte levegővétel nélkül adtam elő Szilvásinak a tanultakat.

S a lánya. Cimborám maradt. Hazajárt az iskolai szünetekben, míg otthon voltam, találkoztunk. Tudta pedig inasi sorsomat a koporsós keze alatt. Egyszer vele jött nyári szünetre egy apácájelölt barátnője. Hosszú sötétkék gúnnyájában métázott velünk, szép volt, mint a csillagos ég, és erőszakos, akár

az uradalmi ispán. Vereségei bosszantották. Ha nem tudott a métához futni, vágta a labdát úgy a hátamhoz, fölért egy lórúgással. Én meg vissza. Rám ripakodott.

— Pucolj innét, haza!

Panni a pártomra kelt.

— Ő is az én vendégbarátom, nem küldheted haza.

Az meg sírni kezdett dühében.

De hát ha száz jel is mutatta hozzám való huzalmát, nem tudtam a képét, csak mint barátoknak, magamban hordani. Anyám meg azt hajtogatja, olyan mint a nyíló rózsza. De ilyenem van száz is. Ha nem száz, ötven. Ha nem ötven, huszonöt. Vagy még annál is kevesebb. Aki ragaszkodik. Játszótárs, cimborá, barát. És jók, szépek. Akiket száz évig számon tartok, a képüket magamban hordom. Ott vannak az új barátaim. Házassági szándékkal hogy is nézhetnek rájuk. Erős Bözsi, Kovács Julius, Baranyi Csöpi, Palkovics Márta, Szilber Zsuzsa.

A rugó alszik, akármelyikükre gondolok. De ahogy megébredek, s föl-evickélek a való világ vizeinek tetejére, készen vár a borsóleves kukorica gölödénnel, megzöldségezve, ahogy dukál. Az eső pedig mintha már sose akarna megállni, zuhog. Anyámék nézik alvástól bedagadt szemem, s örülnek, hogy nem hallottam rám vonatkozó beszédüket. Meg talán híztam is alvás közben, mert aki alszik, annak köt a hája.

— Hát ma már nekem nem füttyent Sebi bácsi!

— Másnak se. Majd alszol.

— Már kialszom a krumplit a földjibül.

— Tapaszthatnál néhány kemenceszájat. Mind elégett a régi. Ebben az esőben jó megkelt az anyagos sár, a szín alatt kicsi töreccsel összevágod, tapasszál föl vagy tízet a falra, fiam. Ha pusztul, lefeszígetünk egyet-egyet, nem hül olyan könnyen a kemence. Kenjed. Kened-e?

— Én kenem. Tízíg meg nem állok.

A szín pedig cserepes. Vágott fa kucorog benne, itt történik a kerítésnek való lécek kihegyezése, mindenféle kapuzatok reperálása. A télen a disznók elhasítása, paszulytaposás, szelelés. S tartja a régi humit, az időtől őrzendő szerszámokat. Ásó, kapa, gereblye, talicska. Kútfödél és katlan alja, kis vályú, disznólánc, hurkos kötél. Repedt fenekű teknő, régi sublót, aminek a fiókjába szeretnek tojni a tyúkok. És a homályos zugok egyik távoli tartományában rossz zsákkal letakarva az én egykorom galambdúca. Egy időben galamb volt a mindenem. Inasságom előtt. A szívhátúak, a bukókeringők, magyargatyások, bőbitások, posták. Tizenkét lyukra szóló torockói galambdúcot sikerítettem nekik, zsindeles tetejűt, s minden bűvő lyuk valóságos faragott kapuzatnak lombfűrészelve, s a dúc végei lécrácsban futottak le, ahogy a rajzok mutatták. Idomított galambjaink némelyike füttyre, neve említésére a kezémre szállt, s maga kelletve beszélt vissza. Odainaskodásom első esztendejében egy éjszakai vihar lökte le ágasáról a dűcot. Mérges, öreg, magányos kan galamb maradt meg válogatott állatseregletemből, s a dűc bekerült az idők erejétől védeni való holmik közé. Alig látszik rajta a zuhanás. A röpdeszkák letöredeztek, a házorom faragványai eltűntek, de a bűvő nyílások kapuzábéi, díszes szemöldökei állták az idők zordon fordulásait. Tán könnyebben, mint a mostani magányt. Galambbúgástól rezgett egykor minden kis deszkája ennek a doboznak, akár valami hangszerszája. Néha hat pár költő galamb mondta a magáét.

Ujjaim hegyével tapintva is nézem egykori kezem vonásait, a díszek, hajlatok nyomait követve. Betéved a kezem egyik madárlakásba, s hűvös bőrt tapintok, szinte el is iszonyodom. Mintha állathullát fognék. Kihúzom, egyujjas óriás kesztyű. Százforintosok százaival bélelve. Talán még alszom? Most ebédeltem. Tán öreganyám szerencsecsináló nótáit hallom, a zsákszámba található pénzről. Hanem a másik lyukban egy strimfliszár hurkára töltve mai papírpénzzel.

Anyámék elüthették a békekölcsönt! És egy szavuk nincsen?

Tapogatok a galambdúc ajtójáról ajtójára. Most egy kostökcacsó, azon sallangosan, még finánc nem látta szüzi dohányillatuktól párálkozva, tekeresnyi pénzzel teli. Hiszen ez egy nyílt bank! Csudaláda. Tán az én egykorvaló nótás galambjaim hordták hálából haza az aprópénzt.

Ahogy törekezem a sárkupacot, kezbeli kiskapával siet segítségemre anyám. Apróra megveri a bányát, ahogy a kolbászba való fokhagymát szokás. Indulatait nem értem. Míg emel, a szerszámmal a szarufákat veri a feje fölött.

— De nagy gözzel vagy, Juliskám. Majd jó lenne az az erő arra is, hogy a fejed megvakard.

— Nem sokáig leszek utadban. Biztosan megmondták, mikor jönnek értünk.

— Kik?

— Hát az autós vendégeid.

— Nem értem.

Anyám rám emelte a kapát.

— A szülő édesanyádnak hazudsz, hát erre tanítottalak? Kire ütöttél a családban, kutyaházi? — kérdezte félsírásban, s kezében fölemelve merevedett meg a kapanyél.

Gyerekkoromban gyakran rám emelkedett valamiféle ütőszerszám. Sodrófa, söprűnyél, ha elintézhetlen violenciák támadtak köztünk. Ilyenkor szelídkésen elfogtam az ütleg másik végét, neveltünk, mint a játszótársak.

Amíg a hasító tőkére ültetem anyám, érzem, pénzről fújhat idegessége szele. Hiszem, hogy öltek, raboltak érte. Annyira lehetetlen, mintha akácfán teremne az alma, s kútágasról szüretelnénk a dinnyét.

— Hát nem azért jöttek? — jajdult anyám, s térdén remegő keze nagyujjával erőltlenül mutatott a galambdúc felé.

— Hogy jöhettek volna, hisz nem is tudnak róla. Nekem is rejtély. Talán nem is igaz.

— De. Igaz!

— Mi bűnbe keveredtetek? Összes, ágasbogas, ötvenunokás családunk minden zsebeit kiforgatva nem tudnánk egy boglyába gereblyézni ennyi pénzt.

— Bűn? Ha a puszta létünk az, akkor bűn.

— Most már mondjad, miféle pénzek ezek?

— Kulákpénzek!

Úgy éreztem, a verő megáll bennem. Az újságok teli a támadó kulákság, az élesedő falusi osztályharc fronthelyzetéről szóló jelentésekkel. És az egyetemen is tanulom, hogy a kapitalizmus minden pillanatban szüli az új ellentmondásokat. És a szemináriumokon, a lapokban steril tisztaságú az elmélet, a gyakorlat. Bennem egy fikarcnyi gyanú nem ébred, hogy a rendszer zászlós hajója sziklafenekes vizeken jár. Úgy állok anyám kétszavas vallomása előtt, dermedten, ahogy kisinas koromban az első hullaboncolásnál. A tudat megfagyaszt.

Forró, kukoricatöréses időben lopók lőtték hasba a határi csősz. Tettetéses ügynek tudták a hivatalosok. Kucsora Pál határi csősz úgy gyomor-szájon pukajtották, hogy egy jajszóra nem akadt ideje.

Három napig vártuk rá a törvényszéki szakértőket. Addig nyitva volt a szája Pali bácsinak, akár robbanásszerű lőtt sebe. A boncnokok érkezésének napján a két koszos inas már hajnalban készen állt, hogy a sötét hullaházból boncasztalra tegyék Kucsora Pál határi csősz, nyitott szájával, kifordult beleivel.

Rég elharangozta gyomrunk étlen-szomjan a déli harangszót is, a szegedi törvényszék szakértői nem jönnek. Csak úgy estefelé. Kirámolunk nekik a bűztől, éhség émeltségétől, szörnyűséges látványtól kábán. De azok is szédelegnek a törkölypálínkától. Komorságos szakmájukat talán nem is végezhetik anélkül. S míg könyéjük matatnak Pali bácsi belei között a gyilkos golyót fir-

tatva, mi zöld ágakkal hajtjuk működésük területéről a dögséges dongású legyeket.

Akkor éreztem, hogy könnyebben viselném Kucsora Pál határi csősz sor-sát, mint a magamét. És sejtettem, hogy életemben már szörnyűségesebb pillanatot nem következhet rám. Az emberi kibírhatóság szakadékos határain csüngők. A semmi fölött lebegek. Mi tart ott? Mesteri szigorok, és saját vállalásaim kötnek. A lábam ólmai. Lépésnyi erőt nem érzek bennük. Mintha három tényér hideg tészta galuskásodna a számban, olyan bambán bukkannak elő szavaim.

— Apám tudja?

— Annyit, mint én — válaszol fölcusúdo sietséggel anyám.

— Mennyi az az anyyi?

— Ki számolja meg? Semmi közünk hozzá. Écska Rozi nénéd kivételével nem ismerem se hozóját, se vivőjét. Gondolom nem egygyé az. A mi dolgunk, hogy segítsünk nekik.

— De hát az én ellenségeimet segíti! A mieinket! Nem érted, hogy azok bármikor bennünket...

— Épp az, ami körül fordul a baj. Ellenség, ha azzá tesszük őket. Én nagyon félek, hogy jóvátehetetlen tévedésbe keveredett a politika. A nem ellenséget ellenségge teszi. Ne nézd elvakultan, arc nélküli frontnak az ellenségnek minősített gazdákat. Akiket ismersz. Ellenséged néked a tízholdas Vitéz Jóska? Télen úgy, mint nyáron, húz-von. Se magát, se családját nem kímélve, szerszámmal kel és fekszik. Módos. Bűn? Annyi töredelem után, fel tudott öltözni, s nem dült rá a vályogház. Nem lopta, nem örökölte, nem háborús ügyeskedéssel kupecolta. Hány ilyen Vitéz Jóskája van a falunak? Nincs húsz. Katonakorú fiaik munkatáborokban ódöngenek, őket magukat a beszolgáltatással úzik, amit teljesítenek is az utolsó zabszemig. S a fölrszólt adókat nyelvük kiöltéséig nyomják. Bevisz két kocsi búzát, föllobogózt kocsin, mert elváródik tőle, hogy örüljön, egyik zsákjából kiszivárogo félmaréknyi szem, száz forint büntetés gondatlanságért. Nem köti meg éjszakára a kuttyáját, húsz forint büntetés a társadalom veszélyeztetéséért, másnap megköti, harminc forint büntetés állatkínzásért.

Bandszi politika ez, fiam. Hogy lenne neked Vitéz Jóska ellenséged? Gyerekkori cimborád. Neked semmid se volt. Most sincs. Fordulatok valaha is szembe egymással. Ott van Écska Lajcsi, meg tíz testvére. Van háromszáz holdjuk. Most osztották volna tíz felé. Harminc hold fejenként. Bűn? Az úri birtokosoktól elvettük a földet. Kiosztottuk az utolsó méterig. Tiszta helyzet. Aki nem kapál, ne urizáljon a földön. De ezekben a nem ellenségekben már olyan sütősen forr a félelmesen jogos harag, hogy csak a szemük fehérje látszik, ha találkozom velük. S téged, a mai törvényeknek ha nem is hozójának, de hitésének tartanak. Féltethed a bőrödöt. Féltetek.

A tavaszon a huszonöt holdas Szirbik Tóninak kirakatba tették a bödön zsírját, két sonkáját. Melléje írták: így dugdos a kulák! Hát ha egy huszonöt holdas parasztnak húsz liter zsírja, de az törvényesen engedélyezett, két sonkája még a kamrában van, minek szembe köpködni érte, ha csak az igazi ellenség nem csináltatja ezt velünk. Félek, hogy megkeserüli ezt még a párt. Majd nem győzi jóvátenni.

A mi falunkban listán van negyvenegy család, négyesével az százhatvan-négy ember. A Szabad Föld Téli Esték egyikén mondja az előadó, hogy a mai Magyarországnak háromezer települése van. Osztom, szorzom az igazságot fiam, hogy mennyi ellenséget csinálunk mi magunknak, mert fáj, hogy nem erre esküdtünk föl, nem erre eresztettünk mi el téged apáddal. Félmillió ember szembefordítva a legigazibb ügyekkel. Oktalanul!

Az egyetem tanítson olyat, hogy mi a jóság, mi az emberré levés. Mert ha azt nem tanítják, állj ki a sorból! Gyűlöletet ne akkor tanulj, amikor éppen ideje lenne a megértést tudni, gyakorolni.

Apád hajnali sóhajtása az, ej, csak ezt a kurva kölköt el ne kapja a gépsíj. Mire gondol? Jó kezű asztalos voltál, jó szemű. Most ne látnál?

Jött a pap, magadtól nem dicsekedtél vele, jött télen a pap, hogy mit is írtál abba az újságba. Nekünk, ugye minden újság, ami nem könyv. Hát a sintérről írtál. Jó is, igaz is, rittam is rajta. A fiam írta. Tudhatod, tanulatlan, lapos eszű vagyok, csak egy asszony vagyok, anya vagyok. De ha te tudsz sintérről írni, hát mért nem írod meg az újságba, hogy mi megy itt? Írd meg, hogy az új rendszer nevében olyan területek keletkeznek, aminek ötven év múlva is fizetjük az árát, ha lesz aki megéri. Hát a szorongatott apák fiai, akik most áldozatok, később, mártírok, hősök lesznek. Oktalanul kapott nyílt sebekkel, amin nem segít az ima pókhálója. Én úgy olvasom a Szabad Föld írásait, Darvast, Verest, Erdeit, mint nagyapád a Bibliát. De azt hiszem, ők sem tudják, mi megy itt. Írd meg!

— Ej, Juliskám, egy csiripoló csimasz vagyok sok millió veréb között. Ha azok, akiket fölsoroltál, a mi dudánkon tutulják a mi hitünk himnuszait, fals szövegeket hogy fújhatnék én közé. Annyit ér, mint zúgó jégeső ellenében az udvarra kidobott balta. Megállíthatja az ítéletet? Ha árvíz a Tisza, eléje állhat-e elszakadt gátjainak egy ember? Egy író ember, vagy száz? És nem is merészség kérdése ez.

— Ne lantolj. Akkor írd meg Rákosinak! Szeret bennötöket, a népi kollektívákat a fiainak fogadta. Hátha nem is tudja, mi folyik itt. Hátha csak az ő nevében, az ellenség téteti a mieinkkel, hogy egymás torkának essenek. Ha te csak a legkisebb matrózinás is vagy, ahogy mondd, a hajón, az új rendszer hajóján, tudtommal az utolsó matróznak kötelessége a kapitányt értesíteni, ha vész közelít. Ha víz jön a fenekekbe. Bár ne lennék asszony, ilyen tanulatlan senki. Fölvisítanék a kapitánynak. De hát ki hallgat énrám. Nincsenek rémképeim. Látom. S egy anya, mikor hajóra száll a fia, maga is tengerész lesz. Sosem voltam haragban a betűvel. Betű most nekem a kukker, hogy a nyomodat nézzem. Merre megy az a hajó, ahol szolgálsz, csak léket ne kapjon, csak jó célba szaladjon, csak viharba ne jusson, hullámok martalékává ne legyen.

Annyi kolhozkönyvet elhordok a könyvtárból, már a kezelője azt hiszi, valami szövetkezeti elnöknek készülök. A fejesi átlag számolásától Solohov Új barázdájáig végig bolhászok mindent. Szeretném látni, hogy mi van ma, s ebből mi lesz holnap.

Az itteni kétszáz kommunistából húszan már kimezgelődtek a pártból. Jobb emberek. Tiszta, földhözragadtak. Rokonszálakon keresztbe-kasul szövődve a szorongatottakkal. Ütötték az apósa testvérét, azt a párttag vővetet föl. Annak a kékjét. Kiállt a sorból. A másiknak az öregapját torkolázták, az is hasznos, jó cselekedetű ember volt világeletemben. Úgy törülközött ki a pártból, hogy elvesztette a tagkönyvét. A harmadik a hetedik faluba menekült el más keze-lábának, de itthon nem bírta el a rokonság mizserálását. Ennél látványosabb bajok is mutatják a hibát. Kunágotán a gulyakútba lökték a párttitkárt, biciklijét, kapáját is utána dobták. Kevermesen fölgyújtották a község istállóját. Bikák, csődörök benne. Tettesek nincsenek. Gyanúsítottak. Az ellenség. A kulákok. Lehet, hogy nem is ártatlanok. Addig szorongatják őket, úgy tartják, nincs vesztenivalójuk. A béka jámbor állat, de azt is föl lehet heccelni, hogy védekezésében elpisálja magát. Akit így aztán szemem köp, hát az egy darabig nem lát. Nektek pedig látóbbaknak kell lennetek mindenki másnál. A kommunista legyen olyan tiszta, amilyenek az anyja képzeli a fiát. S bajt ne segíts csinálni, ha a boldogulástok útjait nem járhatod. Nekünk nem annyival kell különbeknek lennünk, hogy közvetlenül kárt nem okozunk. Adnunk kell, most rögtön. Szívet, észt, bizalmat a jövőhöz. Hogy jöhetnek velünk, egy az utunk, mi is odatartunk, ahol ne-

kik is hatvan mázsát terem a búzaföld hektárja. S nem a magunk javáért. Az kevés.

Mondogatom én Gyura bátyádnak is, hogy hallja csak, Gyura bátyja, maguk is furcsán viselkednek. Aki nincs benne a kegykosarukban, lehet az ötholdas is, rávágják a kuláknyerget. Lovagolják. Vissza szokott vágni.

Azt válaszolja: Süket maga ehhez, hallja. Tán azt hiszi, a régi világ maradj, ahol ha a paraszt nem szarik, az iparos nem eszik? Annak a világnak vége!

— Hát Juliskám, mi szavam lehet ehhez. Asszonymunka, amit csinálsz. Hat embernek galambducot állítasz. Mi lesz a többivel?

— Ennyit tehetek. De ne hidd, hogy félttem a bőröm. Hogy valaki följelent és elvisznek. Különbem meg voltam győződve, hogy a nadrágos vendégeid ebben az ügyben járnak. Még a kapát is rád fogtam. Mert bolondságnak tartom ezt az egész üldözést. Micsoda gazda az, aki a méhecskétől úgy veszi el a mézet, hogy alájuk gyűjt. Csak a rabló, vagy a bolond tesz ilyet. Számoltam azzal, hogy a dugdosók is meggyanusíthatnak. Loptak a gazdák egymástól is. És én lehetek a bűnös. Lelkük rajta.

Te mesélted, hogy a volt gazdád az államosítás után szakmai üzemvezető maradt a saját műhelyében. A lehető legjobb megoldás. A parasztságnál is kellene valamit találni. Tüzet gyújtsunk alájuk? Nem bújhatnak a föld alá. Anyád vagyok, ahogy eddig tettem, amit eddig tudtam bármikor megmondtam neked. Egyik pillanatról a másikra nem hazudhatják magukat szocialistának. A vanos, nincses világ neveltjei. Évszázadokig nevelődött beléjük a vagyon, a kuporítás böcsülete. Akinek nem volt semmije, nem is számított teljes embernek. A régi világ kialakult kaparcsi, irigy, kivagyok emberideálja az volt, akinek földje, csizmája, háza van. Az a valaki. Ész? Mire kellett volna az. Hiszen több eszes van egy ilyen faluban, mint amennyiről kiderítheted. Festők, szobrászok laknak itt, bölcs gondolkozású, jó emlékezésű emberek. Senki se böcsüli őket érte. Napszámosok. Bizz rá Balázs Lajosra egy utcai árkot, olyan mérnöki lejtésű munkát végez benne, hogy gyönyörűség. Katona Matyi száz ház vert falát összemérnökölte. Meg annak az apja. Meg a nagyapja. Van itt olyan vertfalú ház, amelyik kétszáz éves. Még nem repedt meg a fala. És sorolhatnám, ki minek a művésze itt. Senkinek se tartják őket.

Az öreg István Gábor bátyád csizmadia- és lábbelikészítő-mester, ahogy a sültjére ki van církalmazva. Böcsületös, magára adó iparosember. Kivetni valót se maga hordásában, se munkájában nem találni annak. S az emberekkel is úgy bánik, ahogy egy magatudó iparoshoz illik. Kicsit fölülről a paraszttokkal, de mércével. Belőlük él. Kalaplevéve a községi kisbírótól fölfelé. Az urak között forog, rossz híret ne költse. Hogy miért, netán hátra vetné nagy ambíciójában, mert vannak. Mik? Többnek látszani a valóságosnál. Mert mi a csizmadia a faluban? Bűdös, szartaposó bérescsizmák vargája, foltozója. Új csizma is akad a kezében. Több a régi. De a fillért fogni kell. A fillér nem szögezhető a kapura. A forint se. Nem látszik, hogy mennyi van belőle. Cséplőgépet vásárol. Ócskát, amiért adósságokba veri magát. Tizenegy hónapig csirizel, talpal, dratvázik, lámpáz éjfélélig, veri a faszöveget, hogy a cséplés egy hónapjában az ő udvarából is kipöszörögjön a látványos, füttyökkel, gőzzel, zajjal mocorgó gép. „Az István gépje jár! Az István gépjénél csépelünk.”

Kicsi gép. Hat légkörös. Néha tán rá is fizet István a cséplésre. De azért az ő nevét csihogja, csépli, hordja, szeleli a szerszám. Vagyona kicsi. De így cipészebb ő, ha van valami mögötte, s mikor billiárdoznak az iparoskörben, a cséplőgép gondjáról ejt szót a mestertársakkal, szijgyártókkal, lakatossal, bádogossal.

Hiúság hajtja az ambíciót. Mintha néha jó lenne. Hajtja az embert valamerre. Netán élete végére összecsépel, öltöget tizenöt hold földet. Bejárhat a hitelszövetkezet üléseire. A Hangyában is valaki már. Meg az utcán. Ülhet a

kisgazdákkal egy padon, neki ott helye van. Más suszternek, aki bár csabai cipésznél tanult, különbül recsegő, lőzsevró cugos lábbeliket sikerít, akár fájós lábakra valót, csak éppen köszönnek az utcán. Azért a jogos iparosi önérzete megvan. Hiszen jó kezű, aranyérő munkákat eresztget el. Még vasárnap sem teszi le tiszta kötényét, ha vízért megy a vaskútra, vagy egy üveg sörért a kocsmába. A kötény a cégér. Böcsülik, de nem bandáznak vele. Ha hitelt kér a szövetkezetben, mert újítani kéne a háztetőt, három kezeszt alig talál maga mellé, aki alá mer váltójának írni.

Az utcáról gyermekkorunkban használt hívó hangok törnek szavaink közé.

— Kva, kva, kva!

Ami a koma rövidítése nem más, s kiáltja maga Csutorás egykomám. Hagyom is anyámat a beszéd sorjelzőjével:

— Szavad ne felejtse, Juliskám, kinézek, Sanyi koma kiabál.

Lovas kocsí a kapu előtt, Csutorás ül az oldalkason.

— Hé, hozd a zsákot, mérik a részt!

Zsák mindig kéznél az ilyen háznál, tán annak a szólás-bölcsességnek az alapján, hogy ahol malacról beszélnek, ott zsákot tartás neki.

Egykomámos kérdések, míg fölhangok a fürhécre, de kézfogásán már érzem, hogy dac és harag apró királydinnye-tüskéibe marékolok. Nem fájdalom, csak szűros.

A lovak lassan indulnak, akár az uradalmi bivalyok. Csípőcsontjuk majd átszúrja fekete bőrüket, s cimbalmozni lehetne oldalbordájukon.

— Ki lovai ezek, szegények? — kérdelem.

— A közöse. Kolhozlovak ezek, láthatod rajtuk. De a rendszer is tán csak azért tart fönt ilyen lovú közöst, hogy ijesztgesse vele a kintieket. Hogy megláthassák a valóságban, amit harminc év óta dudálnak riasztásként a fülükbe, hát az most bekövetkezett. Aki bent van, erőlteti a bátorságot, hogy jaj de jó. Fél a megtagadásától, hiszen kommunista az istenadta, fél attól is, hogy éhenhal. Fél, hogy épp csak most hagyta ott az uradalmat, de cseléd lesz újra. Így aztán lopnak is. A szegény ló elől ellopják a takarmányt. Amit nem lopnak el, azt elfelejtik odaadni nekik. Szombat-vasárnap ezek nem esznek. Hétköznap a kocsis alszik a jászolban. Ki meri kinyitni a pofáját? Ha az elnök rájuk szól, mindjárt megkérdezik tőle, hogy azt hiszi tán, hogy ispánnak választottuk meg? Elég volt az ispánokból! Azután lesik egymást, ahelyett, hogy dolgoznának, ki hány kapavágást tett már a közösben. Mumus most a kolhoz. Ami rosszat csak kiabálhatnak róla, az mind itt van a szemünk előtt. Kijárnak kapálni, mikor fahögyben a nap, délben hazasétálnak ebédelni. Vannak benne hatvanan. A híres munkájú Gyura bácsi is. Pedig az ő uradalmi bandájában akkora szorgalom élt, ha nem tudnám, magam is azt mondanám, mese.

Cirokvágásban Kőből Jóskával földszomszédok voltak. Egyívásúak, egyforma családdal, előrehaladással. Mindig is vigyázták egymást, ha valamelyik udvarára egy szál cirokkal több került, mint a másik portájára, gyászba borultak tőle. Persze barátságból. Odáig sose jutottak, hogy ártsanak egymásnak. Na, egy híres-nevezetes ciroktermő őszön, amikor a szár olyan magasra nőtt, jó nevelő idő járt rá, fölnyúlt, hogy a holdvilág is dombiratosi cirokszakkállal pamacsolta a pofáját, ha ünnepnapra ki akart borotválkozni.

Vágják naphosszat az őket, sűrű, mint a kőfal, egy métert nem látni előre benne. S már rég elkongatják a faluban az esti nyolcat, ők még herseggetnek, akár selyemhernyó az eperfalevélen. De már úgy tíz óra körül, egy korty vízük kettőjüknek, egy falat kenyérük nincs, az éhség sanyargatja őket. Hazaérnek tizenegy órára. De megegyeznek, hogy éjjel után egy órákor föltarisznyázkodva indulnak vissza. Akkor is vigyáztak egymásra. Kicsit szétnéztek a család körül, aztán fél kenyér, szalonna a szütyőbe, cserépkorsó megtöltve, áll Gyura bácsi a kiskapuban éjjélkor. Kőből följobb lakott nála né-

hány házzal. Jön ő is fél egykor egy helyett, de már Gyura bácsi rámordult, hogy hol a fenébe vagy, itt leslek egy óra hosszája!

Hajtottak. Az volt a szorgalom.

Most is lesik egymást, de csak azért, hogy egyik kevesebbet csináljon a másikkal.

Lapukesorú igaz szavait váratlanul elapasztotta. Ha nem ismerném, azt hinném, megbánta, hogy így kipakolt. S most arra gondol, hogy én is, ha nem oka, tanúja vagyok megbicsaklott élete sorának. Már volt alkalma a szememre lobbantania. Hogy nem álltam a sarkamra érte. Hogy az urakkal tartok. Ha éngem lát, nyiladozik emlékében, akár nékem, együtt nyüstölt életünk minden mozzanata.

Örömmel jött tanulni, engedelmesen, ahogy bárány fut a jóharapó füvekre. Betűfaló, mióta szavakká állt össze előtte az ábécé. Mezeiző jogásznak indult, abból a kollégiumból, ahol én az esti gimnázium lépcsőit koptattam. De ő teperte magába az anyagokat, tán csömöszlő fával is erőltetve néha a tengeri tudásdudvát. Mivel, ahogy ő mondta, nincs külön munkás jog, meg úri jog. Nyeldekelt. Győzte. A megmászott latin vizsgahalmokról örömmel rikkantott rám.

— Ej, komám, lásd, mit elministráltunk az öreg Prokopp János tót plébános keze alatt, vagy öt esztendőkön által, megtanulva gépiesen az énekes nagymisét, hogy akár el is kurjanthattuk volna helyette, mégsem értettünk belőle egy kukkot is. Hányszor elmondtuk a páter noster, kvi es in celis...-t s nem tudtuk, hogy a Miatyánk Ūristent mormogjuk.

A mi egyházunk, nem gyalázom, nem földatomb, de elereszti hiveit egy Miatyánkkal, Ūdvözléggyel egész életére.

Emlékszel, te csaltál el Klam Rudi bibliatörténeti előadásaira, ahol megtudtuk, hogy bezzeg a törökök mindent megírnak hiveik számára a Koránban. Mit egyen, igyon, hogy öltözzön a hithű. Azért török se szeretnék én lenni, hiszen azoknál meg éppen csak a pipa nem tilos az élvezetek közül. Mivel hogy Mohamed próféta korában az még nem volt földtalálva, nem ismertük Amerikát. Csak ramazánkor szomszédolhat, nézhet kakasviadalokat, ihatja a sörbetet a mohamedán. Talán a ramazuri szavunk is tőlük szakadt hozzánk, hiszen örömnapp ez, Mohamed próféta Mekkából Medinába való sikeres menekülése emlékére. Ilyenkor aztán egyszer egy évben belemerülnek az örömköbe a hithűek, netán annyira, hogy dűtenek-borítanak, egymást eltángálják, ramazurit rendeznek.

Vizsgák után csaptunk mi is efféléket. Nem kellett nekünk ahhoz ital. Örömnk mámorában jártuk úgy a népi szvinget a Postás Művelődési Ház táncparkettjén, hogy az idegeneknek mi voltunk a látvány. Kicsit persze tetszett is nekünk, hozzá is szoktunk, hogy mindig mutatunk olyat, ami a kívülálló érdeklődésére számot tarthat.

Hányszor kiáltam el, jó kollégistái voltunk a NÉKOSZ-nak. Ki más, ha nem mi? Nem a lábunkat lógatni jöttünk. Hol az a tudnivaló, hadd kanalizam magamba. Hol vagy világ, kapjalak be!

Csutorás József Attila Levegőjét jukszból visszafelé is elmondta. Próbára tette, mit tud az ész. Lehet tök, s az is maradhat. De ha egyszer igaz ügyekben megindítottad a kerekeit, hát zúgjon az ész malom. Őrölje az élet lánglisztjét.